

Datorii Uitate

Fragment.

Cu trenul de dimineată D-na Corbu plecase, chemată printr'o telegramă de tatăl ei, care se afla bolnav la Iași.

Petre Corbu, care-și petrecuse soția până la gară, se întorcea pe jos în oraș singur, necăjit. La capătul șoselei se opri o clipă, parcă-i era urit să se întoarcă acasă. Cum n'avea oră de curs la liceu în dimineța aceea, se îndreptă agale spre port; voia să mai scape de grija care-l stăpânea.

Din capătul șoselei apărea întreaga panoramă a portului cu viața, mișcarea și culorile văzute în zarea albăstrie a luciului apei. Citeva bărci pe Dunăre departe, cu pinzele în vânt, păreau niște fluturi albi în zbor, jucându-se deasupra apei. Un remorcher mic, ca un gândac, sfiriind răgușit, tira în urma lui un șlep de patru ori mai mare, greoiu, cu burta plină de grâul pe care-l înghițise.

O pornise desigur spre Brăila.

În port se încărcau la cheu vre-o opt vase cu rapiță și grâu.

Și Petre Corbu nu se mai sătura privind toată mișcarea aceea, alergătura, lucrul grăbit și fuga hamalilor desculți pe schelele de lemn cu sacul în spinare.

Cum sta privind la grâul auriu ce se scurgea în valuri, ca apa, într'una, el se gindea la bogăția țării aceștia:

— Cit aur n'a plutit pe Dunăre și mare, spre țări îndepărtate, hrănind o lume întreagă în scursul atîtor vremuri.

* * *

Petre Corbu era de curînd numit profesor definitiv de istorie la liceul acestui oraș de pe malul Dunării.

Ridicat de jos de o mîină bine-voitoare, muncise ani de zile, chinuit prin școlile statului până izbutise a-și face un loc sigur și tihnit în lume.

Singurul băiat al lui Arghir Corbu, dascălul bisericii din

Cuzăni, Petrică crescuse mai mult prin curtea bisericii, ca un copil fără mamă. Coana Profirița, preuteasa, o femeie miloasă și bună, se îngrijise de copilul acesta din ziua în care închise ochii dascălița. Dascălul Arghir, om sărac și cuminte, nu hrănea năzuinți deșarte și nu visa pentru fiul său o soartă mai mare decât credea că i se cuvenea. Ca să ajungă băiatul mai sus decât dînsul, era bine, dar din cele citeva prăjini de pămînt nu-l ajutau puterile să scoată atîta cît i-ar fi trebuit băiatului să învețe carte mai departe, la oraș.

Era mulțumit că sfîrșise cu bine școala din sat și se fălea chiar cu băiatul care-i ținea isonul în strana din dreapta.

Dar cine poate cunoaște drumul ursitei fiecărui om ?

Deși chemarea firească a lui Petre Corbu părea a fi aceea de a urma viața tatului său la lucrul cîmpului și în slujba bisericească, o întîmplare neașteptată îi schimbă *macazul* vieții, cum spunea chiar el rîzînd, de cite ori povestea plecarea lui la oraș.

Era în adevăr o întîmplare căzută parcă din cer.

Ce frămîtare a fost atunci în tot satul, mă rog și până în ziua de azi povestesc bătrînii cum s'a întîmplat o asemenea minune, care nu s'a mai pomenit decât în evanghelie.

Era tocmai în ziua de Sîntă-Mărie, și lumea forfotea pe ulița satului și în bătătura cîrciumii, ca în zi de sărbătoare, cînd așa pe la o toacă se auziră clopote și zurgalai dinspre podul Troțușului. Și o trăsură de tirg, trasă de patru cai negri înhămați buziș, se vedea venind în goană, într'un nor de praf, pe șoseaua Bacăului.

În trăsură era un militar cu chipul roș și o cucoană cu umbrela albă. Nimeni n'a putut bănui ce anume caută boerii aceștia în Cuzăni și de ce se oprise tocmai în poarta bisericii.

Părintele Ilie, pe care povoara celor optzeci și opt de ani îl îndoise de mijloc, dar nu-i îmbătrînise inima, se'nvirtea printre căpițile de fîn proaspăt cosit din livada bisericii. Căuta loc potrivit pentru clăditul stogurilor care trebuia să înceapă a doua zi.

— D'apoi bine părinte, nu lași lucrul nici în zi de sărbătoare? Erai mai fercheș cînd slujeai la Sfinții Apostoli la Bacău.— zise rîzînd militarul, care privea pe deasupra zaplazului în livadă.

Părintele, pe care îl prinsese vremea numai în camașă, surprins și rușinat oarecum, nu știa ce să răspundă, dar striga mereu la un băetan să deschidă porțița și să-i aducă antereul din tindă.

De cum a intrat în curtea bisericeii, militarul a început a căta cercetător împrejur, parcă ar fi vrut să vadă dacă sînt toate rînduite la locurile lor.

— Da' ici, lîngă biserică, era un măr domnesc, părinte ?

— He ! de cîți ani s'o uscat saracu.... L-am tăet și l-am pus pe foc.

— Da' dincoace, în spatele bisericii, era casa dascălului Chitic, cela scurt și schiop?

— D'apoi de cîți ani l'o ertat D-zău pe Chitic... și casa i s'o daramat că era o cocioabă. Pesemne c'ai mai fost matale pe la noi prin sat, că tot lucruri vechi de-atiția amar de ani mă întrebi.

Și părintele, ridicîndu-și sprincenele albe și stufoase, căta mirat și în zădar își chinuia fruntea încrețită să poată regăsi în minte infățișarea acestui om chipos și mîndru, cu barbișonul tăiat după ciocul lui Cuza.

— Profirițo! Profirițo! ia gătește de dulceți pentru boeri — strigă părintele, pe cînd intrau cu toții în casa răcoroasă în care plutea mirosul de gutui.

— D-zău, să mă erte și să mă ertați și d-voastră, d-le căpitan, tot stăruia părintele, dē, bătrînețele pesemne, că nu mă mai ajută capu ista al meu. Nu-mi aduc aminte defel să vă fi cunoscut cîndva.... Da' oricum, să nu vă fie cu bănuială, da' cu ce daraveli v'ați abătut și pe la noi prin partea locului?

Militarul se ferea să răspundă limpede, tot schimba vorba și întreba pe rînd despre toți oamenii din sat, pe cînd fața i se lumina de-un zîmbet voios, prietenesc.

— Părinte, da' era și-un băet: Panaite, mititel și nespălat, ia așa de pripas prin curtea bisericii, îți mai aduci aminte de el sfinția-ta? Unde mai e băetul cela, părinte?

— He!... Pitache.... băetu Siritencii. Maică-sa, vădană, l'o lasat pe drumuri. Cine știe pe unde o mai fi.... ia s'o ales un soiu rău, c'o fugit la țîrg cu niște cărăuși și nici până în ziua de azi nu s'o mai întors. Aminteri s'arata isteț și cu tragere de inimă la carte, dar ușărnice.... soiu rău și pace.

— L'ai mai cunoaște, dacă l'ai vedea, părinte?

— D'apoi de unde, cînd de-atiția ani i s'o perdut și urma? gîndesc c'a fi murit pe undeva.

Cucoana, care urmărea cu ochii în lacrimi toate vorbele care se schimbau, nu mai putu să se stăpînească.

— N'a murit, părinte, ăsta-i Pitache, părinte.... Și bătrînul stătu o clipă nedumerit cătînd țîntă înaintea, apoi se răpezi la icoane, luînd în brațe pe Maica Domnului.

— Doamne prea-curată, făcătoare de minuni, mort ai fost s'ai înviat, perdut ai fost și te-am aflat... Și, printr'o perdea de lacrimi calde, părintele se uita și-l măsura din cap până 'n picioare și nu-i venea să creadă că cel ce se afla înainte-i în haine boerești cu galoane de aur și copilul cela sprintar și de pripas de altă dată erau unul și acelaș om.

Cinci zile cit a stat colonelul în Cuzăni, la casa părintelui Ilie, lumea nu mai contenea venind care dincotro să vadă cu ochii minunea care se povestea.

Dintre dinșii, din satul lor, dintr'un copil de pripas să se ridice un om care să ajungă până la așa mărire și slavă—cine ar fi crezut vreodată?...

— Cine poate ști din toată mulțimea chemată care va fi cel ce este alesul Domnului,—zicea părintele la toți cei care-l cercetau să aștepte cum s'a întâmplat minunea.

Și părintele, de câteori vorbea de întâmplarea asta, își arunca ochii la icoane și se apleca de șale cu minile încovoiate în chip de metanii. Că-și aducea aminte Sfinția-sa de unele fapte pentru care se mustra oarecum.

— Dă... D-zău să mă erte, spunea în taină la câte unul, iaca l-am și bătut uneori, zău așa, mă rog, ca pe-un copil... ca acuma îmi aduc aminte când l-am prins cu mina în căldărușă la o zi 'ntăi. Dă, de unde puteam eu să gîndesc ce-are să ajungă el odată... cum e scris omului, care trebuie să ajungă boer, ajunge; care nu, rămîne țăran pămîntean.

... Și colonelul a răscolit tot satul și s'a sărutat cu toți tovarășii din vremea copilăriei, de pe cînd umbla desculț și cu capul gol, prăjindu-se pe nisipișul cald, la malul Troțușului.

Și toți erau acum încărunțiți de vîrstă și nevoi, c'o droae de copii pe urmă, cu toții gospodari, care mai cuprinși care mai săraci, după cum le fusese partea fiecăruia pe lume.

Cel dintăiu pe care a dorit să-l vadă colonelul era Arghir Corbu, dascălul bisericii satului; de dînsul îi era mai tare dor, că îi fusese așa de bun prieten, căci se aveau ca frați de cruce amîndoi. Cu el fugise din Cuzăni acum vre-o treizeci de ani în urmă, într'o noapte, c'o tabără de cărăuși, care mergeau cu sare la Bacău.

Și cum aveau băeții condeiu bun, că-i învățase bine a scrie părintele Andrei de peste vale, au fost primiți ca scriitori pe cîțiva sorocoveți pe lună la căpitănia poștei, cum era pe vremurile acelea.

Pe mesele șchioape, pe care scîrțiau condeele toată ziulica, se lungeau noaptea visînd visuri frumoase, deși aveau drept căpătăiu grămezile de condici și de hîrtoage.

Copiii fugari crescuți la țară, cînd se vedeau acuma cu degetele albastre de pete de cerneală, și cînd se năbușau de praful din condicile arhivei, lăcrămau și se gîndeau cu jale la viața fără grijă pe cînd hoinăreau pe prundul Troțușului departe.

Însă nu-i pe lume dar mai mare decît o minte îndrăzneată în vremea tinereței. Arghir n'a mai putut răbda de dorul de acasă; și într'o dimineată a pornit'o întins pe jos la țară înapoi, așa că a rămas numai Pitache singur și încapăținat să lupte cu viața de oraș.

I se înfipsese în minte o vorbă înțeleaptă, rămasă din bătrîni și pe care i-o spuse părintele Andrei pe cînd era la școală: că fiecărui om norocul îi bate în ușa, macar odată în viață, și dacă nu-i dă drumul atunci, apoi zădarnic se mai căește în urmă.

A stat și s'a hrănit printre străini, până ce, sfătuit de unul și de altul, s'a hotărît de bună voe să intre în oștire. Și cum era pe-atunci, cînd toate se întemeiau din nou, țara avea

nevoe de oameni cu carte și, în lipsă, îi ceruse și lumii de la sate, iar satele i-au dat deajuns și de prisos.

Deștept și muncitor, în școala grea a armatei, încetul cu încetul se înălțase din grad în grad până la starea pe care n'o visase nici el, nici nimeni dintre ai lui.

Cînd a fost să plece colonelul din Cuzăni, s'a ținut mult de Arghir ca să-i dea băiatul să-l ducă la oraș.

— Am să ți-l fac om, zicea el încrezător și sigur... Dacă eu din nimic am ajuns unde sint, d'apoi băiatul ăsta, pe care eu am să-l ajut și să-l călăuzesc în viață.

Și Petrică, mititel că abia îi ajungea capul, tuns chilug, până la clanța ușii, cu obraji umflați și rumeni de arșița verii, cîtînd cu ochii în jos la picioarele goale și înțepate de mărăcini, asculta cu spaimă cum i se croia soarta vieții lui.

Ce n'ar fi dat să scape mai curînd de-acolo din fața boerilor, și să alerge afară, unde îl aștepta Mitriță, băiatul morarului, cu prinzătoarea de vrăbii cea nouă la care lucrau de-o săptămînă. Și cînd l-a întreat colonelul de vrea să meargă cu dinsul la oraș, nici n'a fost chip să-i desclește gura; — lui Petrică îi dase ochii în lacrimi, și abia de mai zărea strălucind guloanele la mina care-l mîngîia, ținîndu-l de bărbie.

— Așa-i el rușinos cu lumea străină... da' are să se'nvețe el, căuta să-l aperse tătucă-său... să te faci a-l vedea pe-afară, că numai gura lui s'aude.

Părintele Ilie s'amestecă în vorbă:

— D'apoi bine, măi Petrică, tu nu vrei să te faci boer?... macar s'ajungi cînd îi fi mare iote așa de mindru... că să fi avut și tată-tău mînte la vreme, nu se mai canonea acuma.

— He... pesemne așa mi-o fost scris... că dacă ar ști omul dinainte—și dascălul oftă din greu apăsîndu-și cu pumnul furca pieptului—amu... ce să mai zic... dacă așa mi-o fost partea—sfîrși clatinînd încetîșor din cap.

... Și într-o dimineață răcoroasă de August, a plecat trăsura colonelului în sunetul clopotelor, prin mijlocul satului.

Pe capră sta Petrică, premenit curat, ținîndu-și o legătură cu schimburi în brațe și urmărind cu ochii cum s'alungau în goană copitele cailor îndemnați de biciu.

Cînd s'a pierdut din ochi trăsura spre podul Trotușului, departe, atunci au intrat tăcuți, pe poarta bisericii, părintele Ilie, dascălul și coana preuteasa, care n'a mai putut răbda:

— Nu de alta, zicea ștergîndu-și ochii, dar îi prea mititel... unde s'o mai pomenit să-l dai așa de fraged printre străini...

— Las, că are să fie bine, grăi părintele către Arghir, care mergea tăcut cu ochii în pămînt.

Și până acuma încă mai povestesc sătenii din Cuzăni de întimplarea asta. Duminica și în sărbători cu toții privesc portretul pe care părintele Ilie l-a pus chiar în pridvorul bisericii dia sat,—precum ca să se știe de cătră tot norodul, că omul care

s'a ridicat de acolo, dintre ai lor, nu i-a uitat, că el a zugrăvit biserica din nou, a refăcut școala și a îngrădit frumos mormîntul părintelui Andrei, care-i pusese bucoavna pentru întâiaș-dată în mină.

*

Cu știința lui și cu stăruința colonelului, Petrică izbuti să intre ca bursier în internatul liceului din Iași.

Speriat și zăpăcit de zgomotul și învălmășala lumii, cu greu s'a fasonat și el în chipul școlarilor din internat.

Mai toți erau băeți săraci, veniți de pe la țară ca să-și deschidă drumuri, să poată să răzbească în vieața de virtējuri a lumii de oraș.

Ce luptă cu programul și orele de clasă, care treceau în chinuri până suna afară glasul cel răgușit al clopotului școlii...

De cîte ori nu-l apucase plînsul și dorul de acasă, cînd rămînea cu ochii pierduți, cătînd pe geam în zarea fumurie spre culmile Galatei acoperite de vii și de livezi. Și cîte umilinți nu trebuia să îndure,—de cîte ori nu-și simțise obrajii imbujorați de sînge. În certuri copilărești pentru un creion sau pentru o calamă, i s'aruncau din partea *externilor* vorbe răutăcioase: «că-i venit dela oi, că-i tot țaran, deși stă tot la un loc cu băeții de familie bună».

Și uneori plîngea de ciudă sara în dormitor cu pătura pe cap, că să nu-l vadă nimeni. Tîrziu, cînd somnul îl biruia la urmă, visa visuri frumoase văzîndu-se departe pe malul Troțușului, în satul lui, la munte.

În toate duminicile avea eșire în oraș. Cu ce grijă își curăța hainele albastre și nasturii cei aurii... Mîndru în uniforma școlii, pleca întins acasă la colonelul, privindu-se în geamuri la prăvălii pe stradă.

Cît de tare îi bătea inima de cum intra pe ușă,—il înfiora tăcerea aceea rece din sala de intrare. Și ce încordare în vorbă și mișcări; veșnic cu frica să nu facă vre-o stingăcie, la masă mai cu samă. Duduia Maricel, fetița colonelului, un drăcușor brunet cu părul creț și prins în panglici roșii, avea niște ochi așa de negri și pătrunzători, că bietul Petrică, simțîndu-se privit, trebuia să stea smirna cu ochii în farfurie.

Examenele îl răzibunau de suferința de peste an. Tăranii bursieri ieșise premianți mai în toate clasele liceului din Iași. Și umilința, ce la 'nceput le aplecase capul, cu încetul se prefăcea în mîndrie trufașă sau ascunsă. Patimile se răscoleau de ambiție în cei tari care aduceau în luptă putere de muncă și voință.

Cu cît vremea trecea și Petre se deprindea cu viața și cu lumea în care se 'ndrumase, cu atîta slăbeau legăturile de locul din care se desrădăcinase.

În cei dintăi ani își petrecuse vacanțele la țară. Tot satul se minuna de dînsul, cît de cuminte și învățat era. «Domnul Petrică» îl numeau băeții cu respect.

Iar dascălul Arghir s'a închinat, cînd l'a văzut întăiu; mai anu-i venea să creadă că e Petrică al lui, așa era de mîndru în

haina lui albastră, cu șapca aplecată pe-o parte, tăcut și măsurat în toate.

Cînd s'a făcut mai mare, vre-o cîțiva ani dearîndul, nici n'a mai dat prin sat; găsise o *preparație*, de unde putea să ciștige și în timpul vacanței de vară.

În cursul superior îl părăsi ambiția cea școlărească, cititul îi deschisese orizonturi noi și largi. El, care ani de zile nu avusese altă țintă decît să ajungă întăiul, acuma răsfoia cu silă caetele de școală, în timp ce sorbea cu lăcomie cărțile oprite, aduse pe ascuns și ținute pe sub saltele în dormitorul școlii.

În scurt timp, era deochiat dealbinelea, direcția îl trecuse de mult pe lista neagră, — de cînd într'o oră de latină fusese prins citînd pe ascuns o revistă urgisită.

Cu'n fel de mîndrie și înălțare de sine, Petre Corbu își primi pedeapsa care-i atrăgea pierderea bursei.

Trebuia să se hrănească singur.

Dar cit de tare și hotărit era! Un vis măreț îi îmbăta simțirea în dorul lui de luptă în focul tineretei. Și în viața-i de student sărac, în vîlmășeală crincenă a luptei pentru trai, cunoscu mizeria, umilinta, revolta și descurajarea...

De cite ori nu a simțit că șovăește și-i gata să cadă îngenunchiat, și iarăși s'a ridicat încordîndu-și puterile din nou.

Tirziu a răzbătut. Ajunsese la țintă. Era asigurat, dar nu mai era acelaș.

Începuse a se îngrășa, de cînd se însurase. Mustețile negre, care-i cădeau în jos, le întindea mereu pe obrajii rumeni și innăspriti de briciu.

Greoiu, cu pălăria moale trasă pe ochii din care se perduse strălucirea cea vie de altădată, puțin plecat, pășea rar și potolit, făcînd acelaș drum în fiecare zi de-acasă până la școală. Judeca sănătos, dar prea vorbea puțin și nu putea să lege prietenii mai strînse.

După ce s'a stîns și dascălul Arghir, el n'a mai dat pe acolo. De satul lui s'a înstrăinat cu totul. De ce, nici el n'ar fi putut să spue. Și nici n'a căutat vreodată să-și lămurească viața, legînd-o cu trecutul de unde a fost plecat.

Neașteptînd nimic în viața-i tihnită, monotonă, se mulțumea să-și păstreze locul pe care-l prinsese în trudă și necazuri.

Corect și cumpătat, nu încerca a se înălța mai sus, de teamă să nu cadă. De aceia se ferea să între în angrenajul roților politice, care l'ar fi putut strivi în învîrtitura lor nebună și fără de măsură.

Din focul ce pîlpîise odată în vremea tineretii, nu mai știa nici el de-a mai rămas ceva sub stratul de cenușă, pe care-l așternuse nevoile și vremea.

Resortul sufletesc părea de mult tocît.

Nu se tira, dar nici nu se încerca să zboare.

* * *

În dimineața acelei zile răcoroase de primăvară, Petre Corbu

cutrierase de vre-o două ori portul, oprindu-se la fiecare pas ca un om fără treabă. — Era tocmai să se îndrepte spre oraș, cînd se opri iarăși în loc, ca să privească pe luciul apei în sus. Un caic turcesc aluneca la vale încet și lin numai c'o pînză prinsă la unul din catarge.

De departe se zărea o grămădire de oameni, vite și căruțe, toate clae peste grămadă. Oameni nevoiași care se mutau cu tot sărăcăciosul lor avut.

Caicul se apropia ușor de mal, ajutat de cele două lopeți lungi, care se ridicau încet din apă și se lăsau să cadă obosite, într'o mișcare greoaie, cadentată. Abia se lipi vasul de cheiul înalt de piatră, și începu să se audă dintr'acolo zgomot de strigăte și ceartă.

Petre Corbu se îndreptă într'acolo. Un gardist din port îi lămuri că sînt niște veterani, care vin de dincolo, că e ordin să nu-i lase să debarceși și că ei «se pun contra», ci-că nu vor să se întorcă în Dobroea.

— Dar de unde sînt? unde vor să meargă?

— Cică sînt de prin ținutul Bacăului, dela Cuzăni, trebuie să le dea pămînt, și ei acu....

Dar Petre Corbu n'a mai ascultat sfîrșitul,—plecase în grabă spre caic stăpînindu-și bătăile grăbite ale inimii.

...Din Cuzăni!... și un fior cald îi străbătea prin tot trupul... e satul lui... sînt oameni din satul lui, din Cuzăni... nu se poate să nu-i cunoască, dacă sînt din Cuzăni.

Dinspre caic, pe marginea cheiului, venea șchiopătînd un țaran bătrîn, și în urma lui un soldat de grăniceri.

De departe, dintr'o aruncătură de ochi l-a recunoscut: «e bădița Sandu... de sigur că-i bădița Sandu»... și în minte îi năvăli cu o repegiune uimitoare, în clipe luminoase, o lume de imagini rămase de multă vreme în umbră.

...În trăsături din ce în ce mai clare își amintea de chipul unui român voinic și mîndru cu ochii negri, mari sub sprincenele stufoase imbinat... mustața căruntă și răsucită în sus... purta căciulă brumărie dată înapoi pe ceafă... și avea un piept lat de-i plesnea pieptarul cel de piele înflorit în cusături de arnicu roșu... cu trei decorații prinse în șir în partea stingă... Copiii se îndesau s'asculte cu gura căscată, cînd se pornea a povesti minunile cu Turcii... Valea cea largă a Trotușului, deschisă dintre munții albăstrii din zare, îi apărea ca printr'o pînză de fum auriu jucînd deasupra apei în razele de soare. Pe coasta înclinată până în prundiș și în lung până la pod, se întindea tot satul răspîndit... și prin verdeața livezilor de pruni, casele mici și albe par niște pietre căzute din cer la întîmplare. ...De cealaltă parte se ridicau finetele pe culme până sus. ...În fund pe deal sînt tîrlele de vite... se văd în zarea ștearsă bordeele din Cornan ca niște paseri negre lăsate din zbor să se odihnească... în vale biserica și cei doi plopi tremurători la poartă... alături casa lor cu streșina până în pămînt de joasă, pe care se ridică la fugă cele două

capre negre ale coanei preutesei... moara forfotind pe-ascuns, băgată în sălciile girlei... și în dosul morii căsuța lui bădița Sandu, în capătul iezăturii....

Dar cum a îmbătrînit săracul!... Drept în fața lui se opri, ținîndu-și răsufllarea :

— Buna ziua, bădița Sandu. Nu mă mai cunoști ?

Țăranul se opri și scoțîndu-și căciula din cap, căta cu mirare.

— Poi... de unde să vă cunoaștem, boerule, că noi nu sîntem de pe aici, venim de departe.

— Nu ești dumneta Sandu Cliepa din Cuzăni ?

— Ba așa îmi zice. D'apoi matale de unde știi ?

— Nu-ți mai aduci aminte de băetul lui Arghir Dascalu.

— Ira!... nu-i fi Petruță al lui Arghir, nepotul părintelui Ilie?... Poi de unde, Doamne iartă-mă, să te mai cunosc, că erai numai atitica de-o șchioapă, cînd te-o luat colonelul să te dea la școală la oraș.—Așa-i... iote taman obrazul lui Arghir, îi sa-meni—da' ceva mai smolit și mai plin la obraz.—Curat vorba ceia, că munte cu munte se întilnește d'apoi om cu om.

— Ei, dar unde vă duceți ? Ce căutați tocmai pe aici ?

— Ia am dat de-o pozna mare, nu vrea să ne dea voe să ne coborîm aici în Romînia, ci-că să ne înturnăm înapoi în Dobrogea. O zis că ni dă pămînt, și nu ni-o dat, acum nici înapoi nu ne lasă... da' noi nu mai vrem pămînt, că ne-am hrănit noi de pămîntu de-acolo, vrem să ne întoarcem înapoi în satul nostru.

— Iaca vine și domnul sub-comisar, zise soldatul de grăniceri, care se oprise mai deoparte, dă, eu *izicut* ordinu, ci-că nici un veteran n'are voe să debarce. Dacă el a zice să-i las, îi las.

Sub-comisarul din port, un om înalt și chipeș, cu o țigară specială așezată după ureche, venea agale citînd o hirtie desfăcută.

— Bine, mă creștine, da' tu nu știi romînește ? Cînd îți spun că așa-i ordinul să vă trimitem înapoi ?

— Apoi de două săptămîni umblăm așa pe drumuri.... de cînd ne chinuim așa. ni-o murit și vitele de foame, nu mai avem nici un leu de parale, ce-o să facem noi acolo, vremea de arătură o trecut, nu mai e chip de făcut ceva, vrem să ne întoarcem înapoi în satul nostru.

Pe cînd bătrînul vorbea, ținîndu-și căciula într'o mîină și cîntînd rugător în ochii sub-comisarului, Petre Corbu simțea cum sîngele înfierbîntat îi năvălea în obraz ; nu se mai putu stăpîni.

— Da bine, domnule, oamenii ăștia sînt urmăriți ? Au furat ceva ? Nu sînt liberi ? Cum puteți să-i opriți așa ?

Domnul sub-comisar, cu toate că fruntea i se încrețise de-o undă de minie, răspunse neted, păstrînd un suris rece :

— Cu toate că n'am onoare să cunosc cu cine am de a

face, dar, ca om cult, d-ta trebuie să înțelegi mai ușor de cit un țaran cum stă chestia. Mă rog, citești telegrama primăriei din Cuiusu. Iaca ce zice în original:

„Inapoiati cele trei familii de veterani pentru darea pământ în cântunul nou Prințul Nicolai.

Iscălit primarul comunei Cuiusu“.

— Mă rog, pot face altfel decât ordinul? adăogă omul legii, dînd din umeri și băgînd tacticos hîrtia în buzunar.

— Dar bine, domnule, telegrama asta e un ordin de urmărire? Dacă oamenii nu vor să ia pământ, o să le dea cu deasila? Ei vor să se întoarcă înapoi în satul lor. Mă rog, unde-i d. comisar al portului, să vedem ce zice dumnealui?

— Nu poate să zică decât ce-am zis și eu; dar n'aveți decât să-l așteptați pe dumnealui.

— Mare nacak, măi frate, în ce poznă am intrat.... unde s'o mai pomenit una ca asta, să nu te lese nici la casa ta, parcă am făcut moarte de om.

Și moșneagul, blajin și umilit, care se jăluia cu-atîta des-nădejde, izbucni deodată în furie aprinsă, zmuncindu-și căciula din cap și bufnind-o de pământ: Dar nu mă las nici mort!... că numai sufletul meu știe cît am pățimit, de cînd umblăm ca și cîinii hoinari pe drumuri,—și în ochii bătrînului scăpărau scînteii de încruntare. Își clătină capul pletos, trecîndu-și cu ciudă degetele noduroase prin nițele părului încalzit.

— Dar liniștește-te, bre omule, nu înțelegi că nu poate să vă oprească? încercă să-l potolească Petre Corbu.

— O să-i vorbesc, comisarului, și dacă n'o vrea, mergem la prefectură, nu se poate să nu vă dea drumul.

Bădița Sandu, tăcut, își ridică de jos căciula înnălbită de praful de pe drum și, potolit, ștergînd-o cu mîneca sumanului, oftă adînc și zise într'un tîrziu:

— A nu, toată nădejdea la dumnetale ni-o mai ramas... zău, ț-ăi face o pomană mare cu noi.

— Ia să mai stăm jos pe sacii iștia, până o veni comisarul, să nu-l scăpăm — nu faci o țigară, bădiță? Și Petre îi întinse tabacherea. Moșul o luă cu grijă, și așezînd-o pe genunchi își răsuci o țigară groasă.

— De cînd s'o scumpit hîrtia, fumăm și noi cu cea de gazetă ori cu pănuși de popușoiu uscat.

Apoi făcură amîndoi.

Bădița Sandu, care-și lăsase căciula în jos pe ochi, căta țîntă în pământ și trăgea cite un fum de țigară, rar, adînc până în fundul pieptului.

Petre Corbu, privind cu coada ochiului la sumanul rupt și plin de noroiu uscat, nu știa cum să înceapă vorba,—o șfială copilărească îl amuțise;—și cum ar fi voit să știe totul... să afle toate cite s'au întîmplat pe-acolo de-atîta vreme în urmă.

O clipă îi fulgeră prin minte un gînd chinuitor de frică și muștrare. Se ridică în picioare și azvirlînd țigara pe sfîrșite, își aprinse alta, trăgînd fumul răpede, nervos.

— Bădiță, începu el încet, da' pentruce ați plecat din sat, cum v'ați hotărît să părăsiți casele, s-o luați așa în lume?

— He!.. poi ziceam noi că tot de-o moarte era să murim... ori în satul nostru ori aiurea, răspunse moșul silit, cătînd tot în pămînt.

Și iar tăcu.

Cum sta în picioare, în fața lui, așteptînd neliniștit, Petre Corbu simți că i se tae genunchii și, biruit, se lăsă jos, moale, sovăitor, un dor neînțeles îi apăsa inima. Și ca să scape de nodul care-l ineca în gît, cu ochii aproape în lacrimi el începu oftînd :

— Tare mi-i dor și mie de Cuzăni... da' n'am putut scăpa cu slujba asta a școlii....

— Apoi tot n'ai gătit cartea?

— Ba da, acuma învăț pe alții.

— A, se chiamă adicălea că ești de iștia, profesor, cum îi la oraș. Dă, nu pot zice alta, dar îi bună și cartea. Dacă apuci s'o prinzi, scapi de nacazuri și de muncă. Iaca n'a fost tot așa cu băetul Tuduroaii și cu cel a lui Măgură, că nu i-am mai văzut, de cînd o plecat la tîrg.

Intr'un tirziu, după ce și-a răsucit încă o țigară, s'a hotărît Bădița Sandu să-și descarce focul care-l ardea la inimă.

— Nu mai este chip de trai; s'o înmulțit lumea, domnule, n'ajunge pămîntu și pace. Poi dacă numai eu să chiamă că am avut șapte copii, patru fete și trei băeți. S'o îmbucătățit pămîntu, toți să vaită de pămînt, nu-i și nu-i, ce să-i faci!.. Mă rog sint cincisprezece ani de cînd ne judecăm obștea satului cu boeru aista nou, care o venit după Muruzești. Știi cum îi chestia?

— Da... îmi aduc aminte ceva... de un proces lung care ține de mult, ingină Petre cam rușinat, cu jumătate de glas.

— Așa-i, că bine zici, poi de unde să-ți aduci aminte c'ai plecat de militel la oraș... Mă rog, din bătrîni ci-că Muruzi, cînd o întemeiat satul, o adus oameni, c'avea nevoie să-i lucreze moșia, și li-o dat loc de casă și pămînt de lucru, — mă rog cum li-o fost și tocmala, că sint și hrisoave bune la avucați... Dacă o murit Muruzi și-o venit ista nou, el n'o vrut nici în ruptu capului să se înțeleagă cu oamenii, ci-că el nu le ie de bune toate cum o fost în vechime... 'Ci, am cumparat moșia cu totul, n'aveți drept la loc de casă, și pămîntul trebui plătit că și vatra satului e făcută tot pe moșia boerească... Și iaca așa s'o deschis procesul, care ne poartă pe drumuri de-ațiția ani. O cumparat pe primarele și pe notar, care acuma sint de-ai lor, și ține-te la aminări și avucați, mă rog cum îi treaba judecăților. Copiii noștri ori nepoții dacă or trăi să vadă sfirșitul. Dacă am văzut că nu mai este chip de trai, că nu mai poți să ții nici un cap de vită în imaș, că ne lua din an în an mai mult, zic hai să mă înscriu și eu, că se zvonise prin sat de darea pămîntului la veterani în Dobrogea. M'am înțales cu alde Miron Costea, Florea și Păun, că unde ni-a da, acolo ni-om duce. Astă

iarnă, facem chip de vre-o câteva parale și mergem la Constanța la ziua hotărîtă. Lume peste lume, din toate colțurile țării venise veteranii ca să se înscrie acolo. Cascam și noi ochii la marea, că n'o mai văzusem. Ba unii cîrteau că iaca unde ne dă statul locuri, la marginea pămîntului, că de-aici în colo începe apa. La cancelaria domeniilor statului ni-o dat peticu ista de hîrtie cu pecetea și cu numărul:—La primăvară, moșule, să vii să-ți iei pămîntul în primărie la Cuiusu. M'am întors frumusețel acasă și-am început a mă pregăti de strămutare. Am vîndut ce-am putut, să-mi închipesc ceva parale ca pentru o treabă ca asta. Cum s'o desprimăvărat, ne-am și încarcat cu toții, eram trei case din Cuzăni care am plecat odată cu toți, copchil, cățăl și purcel, mă rog ca pe vremea bejăniei. Femeile, cum li-i naravu, să boceau de parcă mergeam la groapă. Dela suprefectură ni-o venit bilet de drum, și-o săptămînă ne-am hodorogit cu capu de păreții vagonului, că erau de istea de marră. După ce-am trecut Dunărea, am luat-o pe jos cu carele din sat în sat ca șatrele de țigani. După patru zile am ajuns la Cuiusu. Catam noi în drum la pămînturi ori pre uscate ori smîrcuri și bălți, ne gîndeam cu jînd la mîndreța care o lasasem noi în urmă la Cuzăni noștri. Primaru din Cuiusu, după ce ni caută în condică după bilet, ci-că nu sînteți înscriși aici, iți fi la altă comună, poate la Udeni. N'am mai văzut bine înaintea ochilor, cînd am auzit o vorbă ca asta. Apoi amu, zic, ce-i de făcut. C'o fi, c'o drege... hai cu toții la Udeni. Cînd acolo, nici habar n'avea de noi. La cine să cel, la cine să te plingi, cine să te asculte? Acolo în comună găsim așezați alți veterani tot de prin ținutu Bacăului. Venise mai dinainte și sfîrșise arătura. Ne tocnim cu ei, să le muncim până s'a hotări și cu noi într'un chip. Da, primarele, cînd aude asta, nu și nu, că lui nu-i trebuie oameni străini în comună și ne scoate cu jandarmii din sat. Dacă am văzut ș'am văzut, zic hai acasă înapoi. Da' pe unde, și cum? Mă rog, ce să-ți mai spun cite-am pătimit? Șapte zile pe drumuri defundate, de intra roata până în butuc; vitele moarte de foame, de-ți era mai mare jelea. Doi căișori i-am vîndut să mai închipuim ceva parale. Un juncan mi-o pierit, ba într'un loc niște pădurari ni-o închis și vitele pentru amendă, ci-că de ce le-am dat să pască în pădurea statului? Cînd am văzut și asta, cumătru Florea unde-o pus mina pe-o furcă, și cit pe ce să facă moarte de om. Dela Ostrov am luat caicu ista, i-am dat șese lei de parale Turcului, și ni-o trecut Dunărea de partea asta.

Gardistul din port veni să spue că a sosit domnul comisar.

Victor Iliș, un tinăr zvelt cu infățușare blîndă,—era licențiat în drept și intrat în poliție după legea nouă. Il cunoștea din vedere pe Corbu, îi zîmbi radios, fericit că putea servi pe unul din *intelectualii* orașului, printre care și el se număra.

— Cu ce vă putem servi, d-le Corbu?

— Sînt niște veterani, care vor să se întoarcă în satul lor, și nu-i lasă să debarce. Și în câteva cuvinte Petre îi lămuri lucrul.

Comisarul părea foarte incurcat, deși asculta cu multă bunăvoință și nedumerire.

— După cum vedeți, oamenii nu sînt urmăriți, nu-i motiv să nu-i lăsați liberi, cred că primarul din Cuiusu o fi făcut vre-o greșală; în urmă venind vre-un inspector, s'a lămurit lucrul, și a dat telegrama asta, termină Petre Corbu, înfăbîntat și convinsgător.

— E foarte probabil: serviciul domeniilor din Dobrogea e de curînd înființat, și numai boclucuri ne face... Bine, să-i lăsăm, dar cum se întorc oamenii ăștia în satul lor? — Moșule, aveți parale de drum?

— Poi de unde, că ce bruma de parale am avut le-am cheltuit pe drum, să tot avem vre-o opt lei de parale cu toții.

— Ei poftim, zise enervat d. comisar, ca în fața unei noi piedici.

— Și ciți sinteți?

— Poi om fi de toți vre-o optsprezece, și mai avem și trei minori.

— Cum, ce fel de minori?

— Adecăle să chiamă, să ertați, că sug încă la țigă.

D. comisar începu să rîdă.

— Vra să zică douăzeci și unu de suflete?

E vorba ce-i de făcut cu ăștia? E o chestie dificilă.

— Dacă îți binevoi dumnevoastră, să trăiți d-le comisar, să vă faceți o pomană să ne scriți un bilet de drum cu trenu,— și moșul căta cu ochii întrebători să vadă efectul vorbelor sale.

— De unde să am eu bilete de tren? Are să fie imposibil de căpătat, nu cred nici prefectura să aibă. Dar încercați d-voastră, d-le Corbu. Domnul prefect e un om modern, democrat și e foarte gentil, termină d. comisar, ridicîndu-se de la birou pentru a da ordin să se permită debarcarea veteranilor din caic.

Dar unde dorm? Ce minincă oamenii ăștia? Se întrebă incurcat, neștiind ce să facă mai întăiu.

— Domnule Ionescu, se adresă el către magazionerul stației din port care răsfoia un registru, nu s'ar putea să-i lăsați în magazia cea mare de cereale?

— Aș, unde se pomenește... atîta golănimе... se face foc domnul șef, cînd o vedea una ca asta.

— Dar în vagoanele astea de marfă, numai până s'o hotărî cu dinșii?

— Poi vagoanele fac manevră în stație toată ziulica. Zău nu-i chip.

— Atunci hai la prefectură.

(Va urma)

Jean Bart